

Bethlen Zsolt rajza

A pécsi postapalota címerének története

Velünk élő jelképeink között öröm, ha olyanra bukkanunk, mint a pécsi postapalotán levő egykori magyar középcímer. Az oromzat timpanonján megjelenő címeregyüttes a Zsolnay-gyár falszobrászati alkotása és a palota egyike azon kevés pécsi építménynek, amelyen gazdagon jelennek meg a Zsolnay-gyár pirogránit-díszítményei.

A Pécsi Postaigazgatóság első vezetőjének, Opris Péternek¹ működésében az egyik legnagyobb eredmény az új postapalota felépítése volt. A várossal folytatott tanácskozások eredményeként Pécs városa 2 ezer m² területet ajánlott föl a postakincstárnak, ami a szomszédos telkek megvétele után 3067 m²-re bővült. Az új kétemeletes, központi légfűtéses, ma is korszerű postapalota a régi püspöki kert telkén épült. Balázs Ernő tervezte, építője pedig Schlauch Imre, a századforduló jeles pécsi építőmestere volt.² Az eklektikus stílusú, gyönyörű palota 1902 végétől 1904 áprilisáig épült.

A homlokzatot díszítő címer heraldikai bizonyítványát, rövidítve, a következőképpen adhatjuk meg. Egy kisebb és egy nagyobb címerből áll, pajzstartója két lebegő angyal, ruhájuk fehér, bő és ráncos, hajuk vállig ér. A címeralkotás fölötti magyar királyi koronát is az angyalok tartják.

¹Opris Péter (1848–1913) kinevezéséről: Posta-Távirda Rendeletek Tára, 1887. 34. sz. július 27. Eredetileg ügyvéd volt. 25 éves szolgálat után halt meg 1913. március 27-én.

²Pécsi Napló, 1904. április 17-i sz. 5. old. Az új épület berendezéseiről, használatáról ír, közli, hogy minden ünnepség nélkül tervezték az átadást, s májusban kívánnak beköltözni.

Középen a kiscímer, Magyarország külön címere, jobbról vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról kiemelkedő ezüst, talpas kettős kereszt és zöld aranykoronás hármashalom vörös mezőben. A nagypajzs felső jobb negyedében Dalmácia címere: kék mezőben három koronás arany leopárd- vagy oroszlánfej; alatta Szlavóniát látható: kék alapon két ezüst, hullámos pólya, közöttük vörös mezőben természetes színű nyest fut, fölöttük hatágú, arannyal keretezett vörös csillag. A bal felső negyedben Horvátország: váltakozva huszonöt ezüst és vörös négyzet; alatta Erdély címere: arany mezőben hét vörös bástya, fölötté fekete sas, balján ezüst hold, jobbán aranyló nap kék-vörös mezőben, s az ékben Fiume címere látható: vörös mezőben koronát tartó kétfejű fekete sas, bal karmát urnán tartja, amelyből ömlik a víz a sziklára.³ (1. számú kép és a rajz.)

Az 1915-ös címerszabályozás során került a külső pajzs alsó ék jobb mezejébe Bosznia-Hercegovina címere Fiume mellé, aranyban a bal szélén ezüst felhőből kinyúló, könyökben hajlított, vörös ruhás kar, kezében aranymarkolatú, kivont görbe szablya.⁴ Ha megfigyeljük a palotán levő címet, abban nem találjuk Bosznia-Hercegovina ábrázolását. Valószínű, hogy a pécsi Magyar Királyi Posta- és Táviratigazgatóság 1904. május elsején⁵ átadott épületén fent volt a címer, ami a korabeli középületek sajátossága volt,⁶ az államilag használatos jelképek egyikével. Az első rajz 1905-ből való a postapalotáról, amely készülhetett egy időben az építéssel, utólag is, leggyakoribb azonban az előre tervezés.

Magyarországon 1918–1919-ben alkalmazták a koronázatlan Kossuth-címet, a Horthy-rendszer az 1848-as (koronás) kiscímet választotta, egyben felújította az 1915-ös egyesített magyar középcímet. Tudomásunk szerint 1937-ben volt a postapalota első felújítása, amelynek során pirogránitelemek cseréltek az épületen. A felszabadulás után jobbra a Kossuth-címer (koronázatlan kiscímer) volt használatos, majd 1949-ben vezették be az újabb államcímet, amely nem tartalmazott címerpajzsot és a nemzeti érzést is sértette.⁷

Ebben az időben érte a „támadás” a palotán levő magyar középcímet. Két megoldás kínálkozott: a leverése vagy más módon való „eltüntetése”. Az ezzel kapcsolatos huzavona –

³Budapesti Közlöny, 1896. december 31-i sz.

⁴Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Gondolat, 1983. 85. old.

⁵Pécsi Napló, 1904. május 1., május 18-i számok 5. és 4. old.

⁶Sajnos a címerre vonatkozó eredeti mintakönyvleírás a Zsolnay-gyár tulajdonából eltűnt. A palotán levő kerámiadíszek dokumentációja 1905-ben jelent meg. A postaigazgatóságon megvan a vászonra készített alaprajzok, a homlokzaton szerepel a középcímer. Elemekből áll a pirogránitöntvény és acélkapcsokkal rögzítették a tetőberendezéshez.

⁷Bertényi Iván i. m. 90. old.

amelynek kezdeményezője a helyi ÁVO parancsnoka volt – 1951 őszén kezdődött, utasították az igazgatóság vezetőjét a címer eltüntetésére. Gyorsan kellett cselekedni. 1952 kora tavaszán egy délután, szürkületkor a tűzoltóság eszközeinek a segítségével Faubri József, Ács József, Kalmár József – az igazgatóság dolgozói – este tizenegyig tartó munkával befedték a címet. A négy sarkot átfúrták, tőcsavarokkal egy léckeretre falcolva fémpengőket használtak alátétként és rárakták a horgonyzott lemezt, amit zöldre mázoltak. A kupolára vörös csillag került. A mentésről kevesen tudtak, a posta néhány dolgozója és az ÁVO helyettes vezetője, aki pécsi lévén megértést tanúsított az utasítás kivédésével kapcsolatban.⁸

A bebádogozott timpanonon meglepő a korábbi köztársasági címer búzakoszorúja kétoldalt és ezen belül a mai népköztársasági címer nemzetiszínű pajzsa (2. számú kép, kb. 1981-ben készült.)

A palota felújítása 1981-től 1986-ig tartott, s a Pécsi Postaigazgatóság századik évfordulójára, jórészt önerőből, elkészült. Az első évben az épület udvar felőli részét, oldalait, majd a homlokzatot rekonstruálták. A régi középkori várfalon belüli épületek felújításának keretében a homlokzat és a színezési munkákat a PÉCSITERV végezte a postaigazgatósággal karöltve. A feltételek között az eredetiség szerepelt első helyen, s a címer kibontását illetően találkozott az épület használoi és a rekonstrukciót végzők elképzelése. Az országosan is megindult jelkép- és épületrehabilitálás közepette 1985. tavaszán Barics József, Tóth Ernő, valamint Kistelegdi István kíváncsian várták az eredményt.

A kibontást ismét Kalmár József végezte, aki több mint három évtizede a mentésben is részt vett. Fél óra alatt sikerült a munkát elvégezni, s az óvatos lebontás után a címer mindenki csodálkozására teljes eredetiségében került elő. Kisebb sérüléseit, pl.: az egyik angyal lábának a repedése,⁹ a Zsolnay-gyár restaurátora, ifj. Sipos Géza néhány nap alatt elvégezte, s megtörtént a címer tisztítása. A kibontás a helyi rádió és sajtó útján riportok és újságcikkek formájában kapott nyilvánosságot.

A mai államcímert¹⁰ az épület rezalitjára került az első és második emelet közé, ugyancsak a Zsolnay-gyárban készült pirogránitból. A címer elhelyezése a postaigazgatóság kérésére történt, nem üt el a pirogránit színétől, így kevésbé feltűnő, csak a figyelmes néző fedezheti föl. A régi jelkép várta a fényt, a jobb kort, amikor már megfér a mai népköztársasági címerrel a homlokzaton, utóbbi kevésbé feltűnően, mégis méltó szerepkörében. (3. számú kép.) Hiszen olyan korban élünk, amikor szükségünk van múltunk minden darabjára, jelképeink-

⁸Kalmár József szóbeli közlése. 1934-ben született Dél-Franciaországban, 38 éve az igazgatóság dolgozója. (Az igazgatóság vezetője 1950-tól Garamvölgyi Miklós.)

⁹Kalmár József szóbeli közlése, valamint: Barics József: A pécsi postapalota, POSTA 1987/4. 20. old.: Barics József: A postapalota új köntöst kapott. – POSTÁS HÍRADÓ (A pécsi Postaigazgatóság híradója) 1985. IV. sz. december 3. old. (1975-től az igazgatóság vezetője Varga Sándor.)

¹⁰A Kossuth-címer rövid idejű alkalmazása után 1957-ben alkotta meg Légrády Sándor

¹¹Püspöki Nagy Péter: Régi és új magyar városi címerek (Legfőbb gondolata: Őrizzük meg címereink sokéves, bevált heraldikai szabályait, ne rontsuk el szimbolikájukat az uniformizált modernizálásukkal.) História 1984. 1. sz. 27. old.

re, amelyek jelenünk megértésére is tanítanak. Az ötvenes évek elején erre nem mindig volt lehetőség, de azokat igazolta az idő, akik mégis megóvták, s most újból szemünk elé idézték a maga szépségével, eredetiségével, üzenetével.¹¹ Nem „csak” műemlékszeretet ez, hanem értékeink megóvása, átörökítése.

Kell-e mindenáron bizonyítani valaminek a létjogosultságát azzal, hogy a megelőzőt elfeledjük, kicseréljük? Minden kérdésre ott a postaépületünkön a válasz: ne hagyjuk elveszni a lehetőséget, amely múltunk, ezáltal jelenünk megismerésére tanít. Tegyük tisztává városaink, s a körülöttünk levő jelképek „levegőjét”, adjuk tudtára társainknak, a hozzánk jövőeknek, hogy honnan vagyunk, hová tartunk.

Szávai Ferenc

Borsavölgyi társadalomtudományi kutatások

A Kolozsvártól északnyugatra húzódó Borsa patak völgyének apró falvait az 1920-as évekig elkerülte a társadalomtudományok művelőinek érdeklődése. A hol Szolnok–Dobor-ka, hol Kolozs megyéhez tartozó peremvidék magyar falvainak jelentőségére akkor figyeltek fel, amikor világossá vált, hogy itt összefüggő, XII–XV. századi művelődéstörténeti és szakrális emlékeanyag tanulmányozható, továbbá a magyar–román nemzetiségi kérdés vizsgálatának minden szempontból megfelelő terepet jelent. A középkori háborúktól viszonylag kevésé pusztított dombvidéket az iparosítás is elkerülte. A hagyományosan önálló önellátó gazdálkodást folytató (szántóföldi gabonatermesztés, istállózó állattartás) magyar és román lakosság több évszázadon keresztül szervesen élt egymás mellett a kishatáru falvakban.

Az „erdélyi fiatalok” társadalmi érdeklődése és báró Bánffy Ferenc birtokos anyagi segítségével tette lehetővé, hogy a két világháború között Kolozsborsán és környékén meginduljon D. Gusti professzor módszerét követő részletes adatfelvétel. Az anyag egy részét Mikó Imre (1911–1977) publikálta, aki az erdélyi falu- és a nemzetiségi kérdés történeti összefüggését mutatta be és annak jövőjét vázolta. Az 1932-ben megjelent könyv vizsgálati szempontjai, adatainak hitelessége révén a későbbi etnikumtörténeti és társadalmi-önismereti kutatásoknak egyik meghatározójává vált. Másrészt e vizsgálat hatékonyan illeszkedett az alföldi és dunántúli falukutató „mélyfúrások”-hoz.

A Kolozsvárott 1940 őszén megalakult Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) új lendületet adott a Borsa-völgyi kutatásoknak. Néprajzi, régészeti, történeti, nyelvészeti, irodalmi, földrajzi és embertani osztályain erdélyi kutatók és egyetemi hallgatók dolgoztak, 1941 őszétől pedig magyarországiak is bekapcsolódtak a munkálatokba, hiszen az ETI a budapesti Teleki Pál Tudományos Intézet részévé vált. Az 1945 tavaszáig működő intézet feladatának tekintette nemcsak a magyarság, hanem a magyar–román kulturális kapcsolatok és a románság történeti és recens anyagának vizsgálatát. Az intézetnek volt évkönyve, s Borsa-völgyi kutatások címmel könyvsorozatot is adtak ki.

A Borsa völgyében végzett kutatás és publikálás több tudományág képviselőjének jelentett új, komplex módszertani kísérletet, monográfikus igényű munka elkészítésének lehetőségét. Terepmunkát főként négy kutatóponton végeztek: Bádok (Bădești), Csomafája (Ciomafăia), Kide (Chidea) és Kolozsborsa (Borșa). A tágabb kutatási terület a Válaszút (Răscruți), Bodonkút (Vechea) és Nagyesküllő (Aschileu Mare) háromszögben, esetenként további tíz kutatópontot jelenthetett.

A Borsa-völgye nem néprajzi csoportot vagy egységes kulturális tájat jelent, hanem földrajzi meghatározás Kalotaszeg, Mezőség és Szilágyság között. E terület jelentősége abban van, hogy több lezárt és kiadott könyv, illetve tanulmány származási helye, sok jegyzetben és kéziratban meglevő anyag kincsébányája, végül befejezendő, továbbkutatandó témák terepe lehet(ne).

A megjelent publikációk közül – a teljesség és rangsorolás igénye nélkül – a következőkre hívjuk fel a figyelmet. Méri István (1911–1976) a középkori templom körüli temetők feltárásának módszertanát a kidei tapasztalatok alapján írta meg, ahol lehetősége volt